

From Arabia to Suvarnabhumi

ล่องรอยอดีตที่หายไป

บทที่ 1

ลวดลายตราดินเผารูปเรือเดินสมุทร สมัยทวารวดี

ปฐมบทเรือโบราณ ณ เมืองแห่งทองคำแล

กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี
The 1st Regional Office of Fine Arts Department, Ratchaburi

จัดทำโดย นาย จุลเกียรติ ไพบุลย์เกษม

สำนักหนึ่ง อยากเล่า...

...ก่อนอื่น เรามาทำความเข้าใจก่อนว่า เมืองสมุทรสาครสำคัญอย่างไร ภูมิหลัง
เป็นอย่างไรบ้างและที่สำคัญทำไมต้องพบแหล่งโบราณคดีที่จังหวัดนี้ และค้นพบ
แหล่งใดอย่างไร

กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี
The 1st Regional Office of Fine Arts Department, Ratchaburi

ชื่อจังหวัดนี้เดิมมีที่มาจากมาอย่างไร สมุทรสาคร ทำจีน สาครบุรี...???

“บ้านทำจีน”

ปรากฏชื่อจากพระราชพงศาวดารในรัชสมัยพระบรมไตรโลกนาถ (ราว พ.ศ.1919) จากตำแหน่งพระราชทานนาม “พระสมุทรสาครเมืองทำจีน” เป็นเจ้าหัวเมืองจัตวา ทางปากใต้ของกรุงศรีอยุธยา

“ทำจีน”

ปรากฏชื่อจากหลักฐานของนักเดินทางชาวฝรั่งเศสในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ประกอบด้วยแผนที่ของลาลูแบร์ (ราว พ.ศ.2179) และบันทึกของเซเบอเวต์ (ราว พ.ศ.2230 - 2231)

“สาครบุรี”

ปรากฏชื่อในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (ราว พ.ศ.2099) โปรดเกล้าฯ ยกฐานะขึ้นเป็นเมืองสาครบุรี เป็นหัวเมืองระดมพลเวลาเกิดสงคราม และปรากฏชื่อจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3

ที่มาของชื่อ “สมุทรสาคร” (ต่อ)

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) จากพงศาวดาร
กรุงรัตนโกสินทร์ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ กล่าวถึง การโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อ
เมืองสาครบุรีเป็นเมือง **“สมุทรสาคร”**

ต่อมาปี พ.ศ.2456 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6)
โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่า “เมือง” เป็น **“จังหวัดสมุทรสาคร”**

สมุทร แปลว่า ทะเล, สาคร แปลว่า ทะเลหรือแม่น้ำ รวมแล้วอาจจะหมายถึง
ความเป็นเมืองแห่งทะเล, เมืองปากทะเลหรือเมืองท่าออกสู่ทะเลที่สำคัญ

ตราประจำจังหวัดสมุทรสาคร

รูปเรือสำเภาจีนแล่นในทะเล หมายถึง
การเป็นเมืองท่าสำคัญตามชื่อ “ท่าจีน”
ด้านหลังเรือมีโรงงานและปล่องไฟ
หมายถึง ความเป็นเขตอุตสาหกรรม
ที่สำคัญ ประกาศในปี พ.ศ.2483

Timeline เมืองสมุทรสาคร (โดยสรุป)

กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี
The 1st Regional Office of Fine Arts Department, Ratchaburi

พบหลักฐานทางโบราณคดีจาก บ้านหนองสองห้อง อ.บ้านแพ้ว คาดว่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พิกัดที่พบอยู่เหนือแนวชายฝั่ง ทะเลโบราณ ตามข้อสันนิษฐาน

สมัยก่อนประวัติศาสตร์

สันนิษฐานว่าเป็นสมัยการค้าทางทะเล ร่วมสมัยกับแหล่งเรือจมพนม - สุรินทร์

สมัยทวารวดี

ยังไม่พบหลักฐาน

สมัยสุโขทัย

สันนิษฐานว่าเป็นชุมชนเมืองท่าสำคัญ ที่เรือสินค้าจะหยุดพักก่อนเข้าสู่ราชธานี พระนครศรีอยุธยา โดยเฉพาะสำเภาจิ้ง จึงเป็นที่มาของชื่อชุมชนว่า “บ้านท่าจิ้ง”

สมัยอยุธยา

สันนิษฐานว่าช่วง 8000 - 1000 ปีมาก่อน บริเวณพื้นที่ภาคกลาง (รวมทั้งสมุทรสาคร) เป็นแนวทะเลโบราณ ต่อมาน้ำทะเลลดระดับลง ต่อมาราว 2,000-1,000 ปีมาแล้ว หรือราวพุทธศตวรรษที่ 7-15 แนวชายฝั่งทะเลเคลื่อนตัวลงมาอยู่ในพื้นที่ อ.บ้านแพ้ว และ อ.กระทุ่มแบน จ.สมุทรสาคร รวมทั้งกรุงเทพมหานครตอนใต้และสมุทรปราการตอนเหนือ*

*(ตรงใจ หุตางกูร. ดำรงวิชาการ, Vol 13, No.1, 11 - 44.)

**อ้างอิงภาพ : เรื่องเดียวกัน หน้า 40

ราชบุรี

สมุทรสาคร

กรุงเทพมหานคร

แนวทะเลเดิมร่วมสมัยทวารวดี

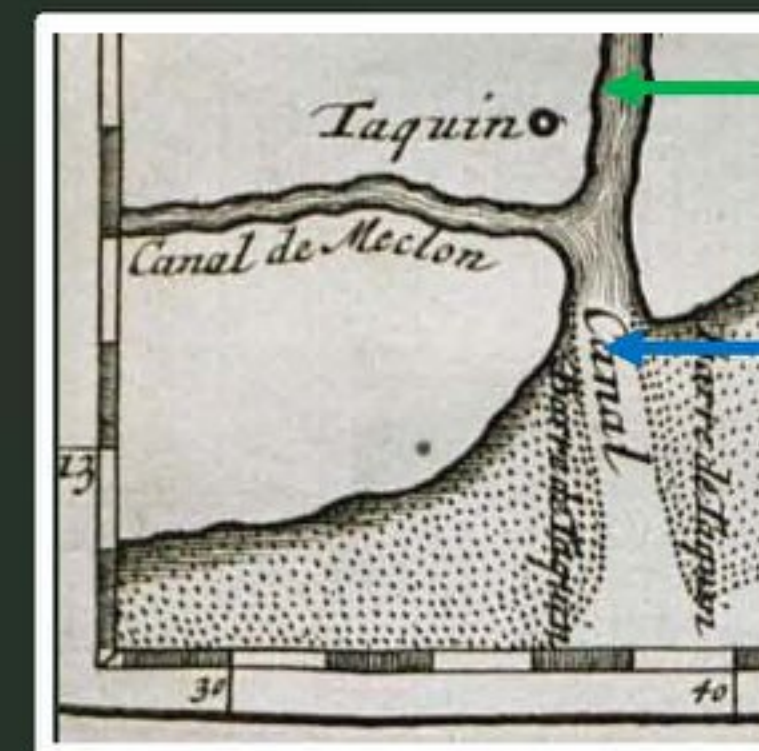
Timeline เมืองสมุทรสาคร (โดยสรุป)

กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี
The 1st Regional Office of Fine Arts Department, Ratchaburi

พระราชพงศาวดารสมัยพระบรมไตรโลกนาถ (ราว พ.ศ.1919) ปรากฏตำแหน่งพระราชทานนาม “พระสมุทรสาครเมืองท่าจีน” เป็นเจ้าหัวเมืองจัตวา ทางปากใต้ของกรุงศรีอยุธยา

นักเดินทางชาวฝรั่งเศสในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ลาลูแบร์ (ราว พ.ศ.2179) ทำแผนที่แม่น้ำเจ้าพระยา โดยระบุตำแหน่งที่ตั้งเมืองสมุทรสาคร ว่า “Taquin” (ท่าจีน) และเซเบอเรต์ (ราว พ.ศ.2230 - 2231) กล่าวถึงเมืองสมุทรสาครในบันทึกการเดินทางว่าเป็นชุมชนการค้าขนาดใหญ่

ชุมชนท่าจีน

ปากแม่น้ำท่าจีน

แผนที่ระบุตำแหน่ง “ท่าจีน” ของลาลูแบร์

สมัยอยุธยา

รัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (ราว พ.ศ.2099) โปรดเกล้าฯ ยกฐานะขึ้นเป็นเมืองสาครบุรีเป็นหัวเมืองระดมพลขามสงคราม พร้อมเมืองนนทบุรี เมืองราชบุรี และเมืองสุพรรณบุรี

ราว พ.ศ.2246 สมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) สันนิษฐานว่าเป็นช่วงเวลาของเหตุการณ์พันท้ายนรสิงห์ ทำให้หัวเรือพระที่นั่งชนกิ่งไม้ใหญ่หักและขอให้ลงพระอาญาตามโบราณราชประเพณี

ราว พ.ศ.2247 สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยา สำเร็จในสมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 9 (พระเจ้าท้ายสระ) พระราชทานชื่อคลองว่า “คลองมหาไชย”

วัดใหญ่จอมปราสาท ตั้งอยู่ที่บ้านท่าจีน ตำบลท่าจีน อำเภอเมืองสมุทรสาคร สันนิษฐานว่าสร้างสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

ศาลพันท้ายนรสิงห์ (ศาลเดิมและศาลใหม่) ตั้งอยู่ที่บ้านพันท้ายนรสิงห์ ตำบลพันท้ายนรสิงห์ อำเภอเมืองสมุทรสาคร โดยคาดว่าศาลหลังแรกสร้างในสมัยพระเจ้าเสือ

Timeline เมืองสมุทรสาคร (โดยสรุป)

กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี
The 1st Regional Office of Fine Arts Department, Ratchaburi

สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ราว พ.ศ.2325 โปรดเกล้าฯ ให้เมืองสาครบุรี ขึ้นกับกรมท่า

สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ราว พ.ศ.2369 โปรดเกล้าฯ ให้พระยาโชฎิกกราชเศรษฐี (ทองจีน) ก่อสร้างป้อมปราการขึ้นบริเวณจุดบรรจบระหว่างปากคลองมหาชัยกับแม่น้ำท่าจีน พระราชทานชื่อ “ป้อมวิเชียรโชฎิก”

ภาพป้อมวิเชียรโชฎิก ตำบลมหาชัย อำเภอเมืองสมุทรปราการ
อ้างอิงภาพ : สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสาคร

สมัยธนบุรี

คาดว่ามิชชันนารีอาศัยอยู่ต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นเมืองท่าสำคัญ แต่ยังไม่พบหลักฐานร่วมสมัย

ราว พ.ศ.2329 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) สาครบุรีเป็นเส้นทางเดินทัพทางเรือเพื่อตั้งรับทัพพม่าที่เข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี

สมัยรัตนโกสินทร์

พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ กล่าวว่า สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อเมืองจากสาครบุรีเป็น “สมุทรสาคร”

ภาพหนังสือพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ราว พ.ศ.2408 โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองภาษีเจริญ และ ราว พ.ศ.2409 โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองดำเนินสะดวก

Timeline เมืองสมุทรสาคร (โดยสรุป)

กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี
The 1st Regional Office of Fine Arts Department, Ratchaburi

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(รัชกาลที่ 5) วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2448
มีพระบรมราชโองการให้ยกฐานะตำบลท่าฉลอม
เป็น “สุขาภิบาลท่าฉลอม” และเสด็จพระราช
ดำเนินเปิดสุขาภิบาลท่าฉลอม

ภาพการเสด็จพระราชดำเนินตำบลบ้านตลาดท่าฉลอม
อ้างอิงภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

พ.ศ.2485 สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม
มีพระราชบัญญัติยุบจังหวัดสมุทรสาครร่วมกับ
จังหวัดธนบุรี เพื่อเป็นการประหยัด
งบประมาณเนื่องจากช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

สมัยรัตนโกสินทร์

ปัจจุบัน

พ.ศ.2483 ใช้ตราประจำจังหวัด
สมุทรสาคร สมัยที่หลวงวิเศษภักดี
(ชื่น วิเศษภักดี) เป็นผู้ว่าราชการ
จังหวัด

ภาพการเสด็จพระราชดำเนินวัดมหาชัยคล้ายนิมิตร (วัดใหม่)
อ้างอิงภาพ : เพจ มหาชัย

20 พฤษภาคม พ.ศ.2489 ได้รับการจัดตั้งเป็นจังหวัดตามเดิม
ประกอบด้วย 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองฯ อำเภอกระทุ่มแบน และ
อำเภอบ้านแพ้ว ตรงกับวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
(รัชกาลที่ 8) เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร ณ จังหวัด
สมุทรสาคร เป็นการส่วนพระองค์

ราว พ.ศ.2456 สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(รัชกาลที่ 6) โปรดเกล้าฯ ให้ทางราชการเปลี่ยนจากเมือง
เป็น “จังหวัดสมุทรสาคร” มี 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองฯ
อำเภอบางไทรวัด และอำเภอกระทุ่มแบน

การค้นพบเรือโบราณ

เดือนกันยายน พ.ศ.2556 สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี ได้รับแจ้งจาก
องค์การบริหารส่วนตำบลพันท้ายนรสิงห์ว่ามีการพบซากเรือโบราณในพื้นที่
บ่อกึ่งของครอบครัวศรีงามดีที่ทำการไถปรับระดับพื้นที่เตรียมทำนาทุ่ง บริเวณ
หลังวัดวิสุทธาราวาส (วัดกลางคลอง) จึงได้พบท่อนไม้ขนาดใหญ่รูปทรง
สี่เหลี่ยมผืนผ้า จำนวน 1 ท่อน วางตัวในแนวทิศเหนือ - ใต้ ปลายด้าน
หนึ่งของท่อนไม้ยังจมอยู่ในดินเลนแผ่นไม้เจาะรูมีเชือกสีดำร้อยติดอยู่และ
ภาชนะดินเผาสภาพแตกหักอีกจำนวนหนึ่งวางกองรวมกันไว้บริเวณที่พบเรือ

เจ้าของที่ดินเอกชนที่พบแหล่งเรือจมโบราณ
คือ คุณพนม และคุณสุรินทร์ ศรีงามดี เล็งเห็นถึงคุณค่า
และความสำคัญทางโบราณคดี จึงได้ขุดเกลาฯ ถวายที่ดิน
จำนวน 4 ไร่ บริเวณที่พบแหล่งเรือจมเพื่อประโยชน์ต่อ
การศึกษาทางวิชาการแก่ประเทศชาติ ดังนั้น จึงตั้งชื่อแหล่ง
โบราณคดีเพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าของที่ดินว่า

“แหล่งเรือจมโบราณ พนม – สุรินทร์”

ภาพคุณพนม ศรีงามดี ได้รับพระราชทานเข็มวันอนุรักษ์มรดกไทย
ในฐานะผู้อนุรักษ์มรดกไทยดีเด่น

กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี
The 1st Regional Office of Fine Arts Department, Ratchaburi

แผนที่แหล่งเรือจมโบราณพนม - สุรินทร์

พิกัดภูมิศาสตร์ รุ่ง $13^{\circ}33'23''N$
แวง $100^{\circ}23'27''E$

อยู่ทางทิศตะวันออกของวัดวิสุทธิวราราม (หลังวัด) เป็นพื้นที่เอกชนในความดูแลของครอบครัวศรีงามดี ปัจจุบันมีการจัดนิทรรศการชั่วคราวไว้สำหรับผู้ที่สนใจ

กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี
The 1st Regional Office of Fine Arts Department, Ratchaburi

จึงกล่าวได้ว่า...

“จังหวัดสมุทรสาคร” สมกับเป็นเมืองปากอ่าวทะเลที่สำคัญ นับตั้งแต่การค้าขนพเรือพนม - สุรินทร์ ร่วมสมัยทวารวดี ไปจนถึงปัจจุบัน พื้นที่ได้แสดงความเป็น “เมืองท่า” ทางการค้าทางทะเลระหว่างเมืองสำคัญของอาณาจักรต่าง ๆ จังหวัดสมุทรสาครถือเป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ที่สำคัญสมกับชื่อ **“เมืองแห่งท้องทะเล”** ดังคำขวัญประจำจังหวัดที่ว่า...

“เมืองประมง ดงโรงงาน ลานเกษตร เขตประวัติศาสตร์”

กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี
The 1st Regional Office of Fine Arts Department, Ratchaburi

เอกสารอ้างอิง

- 1) ฝ่ายวิชาการ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี. 2541. แหล่งโบราณคดีและโบราณสถานจังหวัดสมุทรสาคร. ราชบุรี : สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี
- 2) นฤพนธ์ ต้วงวิเศษ และคณะ. 2561. สาครบุรี จากวิถีชาวบ้าน การเปลี่ยนแปลงผ่านวิถีชีวิตท้องถิ่นในลุ่มน้ำท่าจีนจังหวัดสมุทรสาคร. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
- 3) สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี. 2559. แหล่งเรือจมพนม-สุรินทร์ ตำบลพันท้ายนรสิงห์ อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร ผลการศึกษาทางโบราณคดี ระหว่างปี พ.ศ.๒๕๕๖ - ๒๕๕๘. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร
- 4) กระทรวงมหาดไทย และคณะ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรสาคร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา
- 5) ตรังใจ หุตางกูร. การตีความใหม่เรื่องขอบเขตแนวชายฝั่งทะเลโบราณสมัยทวารวดีบนที่ราบภาคกลางตอนล่าง ใน ตำรงวิชาการ, Vol 13, No.1, 11 - 44. http://www.damrong-journal.su.ac.th/upload/pdf/51_1.pdf

